

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

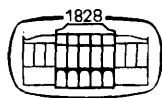
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
I. OSZTÁLYÁNAK
KÖNYV- ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI FOLYÓIRATA

1988
104. ÉVFOLYAM

150

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

KÓKAY GYÖRGY (felelős szerkesztő), HAVASI ZOLTÁN (társszerkesztő), FÜLÖP GÉZA,
NAGY LÁSZLÓ, REJTŐ ISTVÁN, TARNAI ANDOR

AKADÉMIAI KIADÓ

TARTALOM

<i>Borsa Gedeon</i> : A hazai ősnyomtatványok változatai	1
<i>Kilián István</i> : Név- és évszámrejtés a XVII—XVIII. században	20
<i>Csáki Pál</i> : A ponyvairódalom „megrendszabályozása” az 1940-es évek elején	41

KÖZLEMÉNYEK

<i>Jánosi Monika</i> : Gregoriáncai Pál kéziratoss törvénygyűjteménye a XV. század közepétől	54 ✕
<i>Király Péter</i> : Bakfark Krakkói Lantkönyve utánnyomásának egy változata	64
<i>Enyedi Sándor</i> : A Kéziratkiadó Társaság történetéhez I.	67
<i>Stoll Béla</i> : Kriza kantuálisa	74

FIGYELŐ

<i>Monok István</i> : XVI—XVII. századi olvasmánykultúránk	78
<i>Szelestei N. László</i> : Egy hasonmás kiadás tanulságai	82

SZEMLE

Gabriel, L. Astrik: The University of Paris and Its Hungarians Students and Masters during the Reign of Louis XII and Francois I ^{er} . Notre Dame, Indiana—Frankfurt am Main, 1986. (<i>Madas Edit</i>)	87 ✕
Török Bálint deákjának Martonfalvay Imrénél naplótöredéke (1555) és emlékirata (1585). Bp. 1986. (<i>Szelestei N. László</i>)	89
Kincses Kolozsvár 1—2. köt. Kiad. Bálint István János. Bp. 1986. (<i>Varga Imre</i>)	89
Gyüre Lajos: Kassai Napló 1918—1919. Bratislava, 1986. (<i>Sándor László</i>)	91
Baudet, Colette: Grandeur et misère d'un éditeur belge: Henry Kistemackers (1851—1934). Bruxelles, 1986. (<i>Ferenczi László</i>)	92
Galić, Pavao: Katalog knjiga tiskanih u XVI. stoljeću... Zadar, 1987. (<i>Borsa Gedeon</i>)	93

FIGYELŐ

XVI—XVII. századi olvasmánykultúránk. (Régi magyarországi könyvjegyzékek összegyűjtése, nyilván-tartása és publikálása.) A József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar I. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén és az egyetem Központi Könyvtárában 1979 óta folyik könyvtártörténeti kutatómunka Keserű Bálint professzor irányításával.¹ A témát kutatási szakaszában a Művelődési Minisztérium Tudományszervezési és Informatikai Intézete támogatja. Az elkészült kötetnek kiadását az egyetem és a Kulturális és Történeti Emlékeink Feltárása, Nyilvántartása és Kiadása kutatási főirány teszi lehetővé. Munkánk most induló szakaszában (az összegyűlt forrásanyag számítógépes feldolgozása) a JATE Kalmár László Kibernetikai Laboratórium segítségével alapozhatunk.

Kutatómunkánk tehát olyan szakaszához érkezett el, amikor talán nem felesleges az eredmények nyilvános összegzése, további terveink bemutatása.² E közlemény műfaja ennek megfelelően: *kutatási beszámoló és előzetes jelentés*.

Munkánk célja, tartalma. Célunk egy olyan adatbázis létrehozása, melynek segítségével dokumentálható, hogy mit olvastak Magyarországon a XVI—XVII. században. Ha ez az adatbázis létrejön, akkor használható lesz egyes tájegységek, társadalmi rétegek, vallási csoportok, etnikumok olvasmányanyagának jellemzésére; végső soron pedig — a ma is meglévő könyvek számbavétele, a külföldi és hazai iskolázás története, a korabeli szövegek idézetei vizsgálata mellett — fontos forrás lesz az európai szellemi áramlatok hazai recepciójának kutatásához, más országok kutatói számára pedig szeretnénk jellemezhetővé tenni saját nemzeti nagyjaink gondolatainak kultúránkra gyakorolt hatását.

E cél érdekében munkánk elsősorban a magángyűjtemények feltárására irányul, s arra, hogy ennek forrásanyagát közreadjuk. Az intézményi — tehát az iskolai, a plébániai és a rendházi — könyvtárak hasonló feltárását önálló kutatási pályázat keretében szeretnénk megvalósítani. Természetesen nem mentünk el adatrögzítés nélkül eddig sem az élénk került jegyzékek mellett. Az intézményi gyűjtemények forrásait a most bemutatandó pályázat keretében csak akkor adjuk ki, ha egy magánkönyvtár jegyzéke egyben az intézményé is (pl. a Rákóczi-könyvtár, vagy a kollégiumokra hagyott könyvek végrendeletekben, matrikulákban fennmaradt emlékei).

¹ A munkacsoport volt és jelenlegi tagjai: Farkas Gábor, Gácsai Hedwig, Németh Noémi, Gerhát Krisztina, Katona Tünde és Latzkovits Miklós hallgatók; Font Zauza, Herner János, Kocziszky Éva és Ötvös Péter, a tanszék munkatársai; Gábor Ildikó, Keveházi Katalin, Monok István, Saliga Lászlóné és Varga András könyvtárosok. Egyetemen kívüli munkatársainkat publikációink felsorolásakor mutatjuk be.

² Vállalva a már megjelent beszámolók részbeni ismétlésének vádját is. E beszámolók: Keveházi Katalin: *Aufarbeitung und Publikation von ungarischen Bücherverzeichnissen. = Wolfenbütteler Notizen zur Buchgeschichte*. 1985. 68—77. Monok István: *A XVI—XVII. század magyarországi olvasmányai. = Csongrád megyei Könyvtárosok*. 1985. 15—20.; Uő: *Collection des inventaires des livres des XVI—XVIIe siècles a l'Université Attila József de Szeged. Travaux en cours. = Nouvelles du Livre Ancien*. Nr. 45. 1986. 6.

A feltáró munka alapforrásául a legalább öt könyvet megemlítő feljegyzést tettük, s mi ezt nevezzük könyvjegyzéknek.

Néhány szóban ki kell térni az időhatárok megválasztására. Azt mondhatjuk, hogy a kezdő és záró dátum megválasztásának inkább gyakorlati, mint elvi okai voltak. Történelmi időhatárt nem akartunk választani (pl. lehetett volna a Mohácsi vésztől a Rákóczi szabadságharc bukásáig), kellőképpen indokolható művelődéstörténeti korszakhatárt viszont nem találtunk. Így az 1526 utáni első általunk ismert katalógus éve a mindenkor kezdő dátum. Felső időhatárunk kijelölésekor nem volt szabad megfeledkeznünk arról, hogy a XVIII. század második negyede könyvtártörténetünkben az az időszak, amikor a könyvgyűjtés jellege kezd megváltozni, s elkezdődik egy olyan könyvtáráépítési korszak, amikor már nem állíthatjuk, hogy a tulajdonos valamennyi, vagy akár a legtöbb könyvét olvasta; ez pedig egy olyan munkában, amelynek célja egy kor olvasmánykultúrájának feltérképezése, alapvető szempont.³ Ismét a gyakorlati megfontolások döntöttek tehát: tekintve, hogy a mai Magyarország legtöbb területi levéltárának anyaga az 1690-es évekkel kezdődik — a török kiűzése után —, s ha nem akarjuk kihagyni a kutatásból e részeket, akkor kutatnunk kell az első 30–40 év levéltári anyagát; záró dátumunkat tehát 1730 körülre helyeztük.

Az elvégzett és folyamatban lévő munkák. A munkacsoport nagyobbbrészt egyetemi hallgatókból alakult, ezért a kutatást irányító tanszék speciális kollégiumokat szervezett számunkra: Holl Béla nyomda-, könyv- és könyvtártörténeti előadásokat, foglalkozásokat tartott; Karácsonyi Béla a latin nyelvet és latin paleográfiát, Vízkelety András és Ötvös Péter a német paleográfiát oktatta. A tanszék közvetlen munkatársai (Keserű Bálint, Balázs Mihály és Ötvös Péter) pedig a két évszázad művelődéstörténeti kérdéseit tárgyaló szemináriumok foglalkozásokat vezettek. Öröndetesnek mondható, hogy a diákok közül évről évre kerülnek ki érdeklődők, akiknek az alapismereteket már az egykori kezdők is át tudják adni.

A már kiadott források feltárását csaknem teljes egészében diák-munkaközösség végezte el. Átnéztük az összes számba vehető folyóiratot és könyvet, amely könyvjegyzék-publikációt tartalmazhat. Közel százféle folyóiratról és sok száz könyvről van szó. Nem állítjuk azonban, hogy befejeztük ezt a munkát, hiszen főleg egyes monográfiák jegyzetanyagában lehetnek olyan rövidebb jegyzékek, amelyek elkerülték figyelmünket. Ugyanígy fontos a határainkon kívüli publikációk magyar könyvtártörténeti szempontú számbavétele is — elsősorban a színvonalas szlovákiai szakirodalomra gondolunk.

A nem kiadott források kutatásában a nagyobb munkát a levéltári források feltárása jelenti. A konkrét kutatás megkezdése előtt elvégeztük az előkészítő munkát, értve ezalatt azt a tájékozódást, hogy az egyes levéltárak milyen összetételű irattalommánnyal rendelkeznek, s ebből mi lehet számunkra érdekes. A már publikált források jegyzetanyagából s egyéb irányú kutatási tapasztalatból tudjuk, hogy könyvjegyzékek lehetnek vagyonszefirásokban, végrendeletekben, vagyonszelvények és eretnekper irataiban, árvasági ügyek aktái közt, városi jegyzőkönyvek hagyatékoszási ügyirataiban, osztzkodási jegyzőkönyvekben stb. Ha a levéltári fondjegyzékben ilyen irattípusra akadunk, azt kijelöltük, mint átnézendő levéltári egységet. Vannak természetesen olyan források is, melyek kutatása nem tervezhető a mi szempontunkból, amelyek előfordulása, megtalálása alkalomszerű: például a levéltárak levelezés-anyagában fennmaradt könyvjegyzékek, hiszen az ilyen típusú iratokban is lehet szó olvasmányokról, kölcsönzésről stb.

Az előkészítő munkához tartozik a helytörténeti szakirodalom legalább vázlatos megismerése, hiszen a legjobb szándékú levéltáros sem tud segíteni, ha nem tudunk konkrét kérdéseket feltenni.

Ilyen előkészítő munka után kezdtük meg tehát a levéltári kutatást, amely ma is tart. A területi levéltárak anyagának átnézésében előrehaladtunk, s az Országos Levéltár néhány nagy jelentőségű fondját is átvizsgáltuk.

³ Természetesen nem tartjuk abszolút igazságnak az előbbi állítást, hiszen tudunk példákat mondani pro és contra, ám fő tendenciákban gondolkodva mégis igaznak látjuk.

Külön gondot jelent a határainkon kívüli gyűjtemények kutatása. Horvátországban munkánkkal kapcsolatban csupán anyagi természetű gondjaink vannak, s Szlovákiában sincsenek áthághatatlan akadályok. Az erdélyi levéltárak zártsága azonban súlyos nehézséget okoz.

Ki kell emelnünk azt a segítőkészséget, amelyet a hazai gyűjteményekben a levéltárosok, kéziratárosok és könyvtárosok részéről tapasztaltunk; enélkül, munkánk lényegesen rosszabbul állna.

*Kézirattári források*ul elsősorban öt forrástípus szolgált:

személyes napló, melyekben találhatók a napló írójának feljegyzései olvasmányélményeiről, elolvasandó könyvekről; omniáriumokban előforduló, könyvekre, azok vásárlására, köttetésére vagy elolvasására, kölcsönadására vonatkozó feljegyzések; egyes szerzetesi közösségek háztörténetében (historia domus) az adományozási részek; iskolai matrikulák könyvtári fejezeteiben ugyancsak az adományozási részek. Olyan elhunyt tudósok kéziratok hagyatéka, akik maguk is foglalkoztak a magyar könyvtártörténettel, vagy publikáltak ilyen forrásokat. Kiemeljük Iványi Béla, Varjú Elemér, Ábel Jenő, Veress Endre, Szádeczky-Kardoss Béla irathagyatékát, amelyek közül különösen nagy értékűek azok, amelyekben elérhetetlen erdélyi levéltári anyag maradt fenn betűhív másolatban.

Az ilyen típusú források feltérésében viszonylag jól állunk, nagy adósságaink az egyes egyházi könyvtárak kéziratgyűjteményeiben vannak.

*Könyvtári források*on a nyomtatott könyvek kézírásos bejegyzéseit értjük. A mi munkánk szempontjából kétféle bejegyzéstípus forrásértékű: könyvjegyzék és a tulajdonosi jegy (possessorbejegyzés). Az ilyen források kutatását nem mi tervezzük, az ilyen könyvjegyzék-előfordulás alkalmoszerű. Fontos azonban, hogy a kifejezetten a kézírásos bejegyzések gyűjtésére irányuló kutatások, és a mi munkánk összehangolt legyen.

A könyvjegyzékek bibliográfiai nyilvántartása. A könyvjegyzékek bibliográfiai nyilvántartására indítottuk a *Könyvtártörténeti Füzetek* sorozatot. Ebben az egyes jegyzékekről a következő adatokat rögzítettük: 1. a lejegyzés éve; 2. a jegyzék jellege, tehát annak jelzése, hogy milyen típusú forrásban maradt fenn; 3. tételszám, tehát, hogy hány különböző könyvet említ a forrás; a lejegyzés módja, vagyis, hogy a régi könyvek címlírásának mely elemei szerepelnek a jegyzéken; a lejegyzés nyelve; a könyvanyag dominanciája, tehát, hogy milyen szakcsoportokba tartozó könyvek különíthetők el az összeírásban; 4. a publikáció helye, vagy annak jelzése, hogy a jegyzék kiadatlan; 5. melyik levéltárban vagy más gyűjteményben található a jegyzék eredetije, milyen jelzeten, illetve a már publikált jegyzékek esetén az a jelzet, ahonnan azt kiadták. Természetesen törekszünk arra, hogy ez utóbbiak eredetijét is megtaláljuk, számos esetben azonban a jegyzék időközben elpusztult vagy nem hazai gyűjteményből történt a közlés; 6. a tulajdonos neve, életrajzának néhány szavas összefoglalása bibliográfiai utalásokkal; 7. jegyzetbe kerül minden olyan információ, ami a tulajdonos könyvekkel, olvasással kapcsolatos tevékenységéről a jegyzéken kívül birtokunkban van.

A nem publikált és éppen elkezdett nyilvántartásunk ennél lényegesen részletesebb, s alapvetően három részből áll: a tulajdonosra, a gyűjteményre és a jegyzékre vonatkozó adatokat rögzít. A tulajdonos életrajzi adatain túl, annak származását (társadalmi hovatartozását), nemzetiségét, lakóhelyét (terület, helység), iskoláit, foglalkozását is rögzítjük. A gyűjteményről azt, hogy magán, vagy intézményi (és ezen belül milyen) és hol volt (terület, helység). A *jegyzék* jellemzése a legrészletesebb: eredeti, vagy másolat? Ha másolat, akkor korabeli vagy kései, jó vagy rossz? Ki jegyezte le?: a tulajdonos, annak hozzátartozója, hivatalos személy? Kiadott, vagy kiadatlan? Ki adta ki és hol? Hol található az eredeti, vagy hol volt az eredeti? Ki fedezte fel, illetve ki dolgozza fel?

A könyvjegyzékek publikálása. Valamennyi könyvjegyzéket, amely a kutatott korszakból ránkmaradt, szándékunkban áll egyetlen könyvsorozatban közreadni függetlenül attól, hogy az esetleg már többször is megjelent, vagy első közlés. E kötetekben a jegyzékek betűhív olvasatát közöljük a tulajdonos életére, művelődéstörténeti szerepére vonatkozó jegyzetekkel, s az esetlegesen előkerült könyveinek a modern címlírás elveknek megfelelő leírásával. Az egyes könyvjegyzékeket tehát itt még nem oldjuk fel, és a személy- és helységnévmutató puszta a kiírt nevekre korlátozódik. A sorozat, amelyben az összegyűjtött könyvjegyzékeket folyamatosan közreadjuk: Adattár XVI—XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez (szerk.: Keszérű Bálint).

A könyvjegyzékek egyes tételeinek feloldása. A jegyzékek közreadásával párhuzamosan dolgozunk a könyvjegyzékekben általában nagyon hiányosan, hibásan leírt könyvek azonosításán. Ez az azonosítás optimális esetben kiterjed a könyv szerzőjének, a teljes címnek, a kiadás helyének és valószínű évének megállapítására. Természetesen nagyon kevés az optimális eset, s jó feloldásnak kell tartanunk, ha megtudjuk a szerző nevét és a mű címét. A kiadási adatokat csak valószínűsíteni tudjuk néhány editóra, de sok olyan tétellel találkozunk, amikor ez is teljesen reménytelen (szerkönyvek, antik auktorok, vallásalapítók stb.).

Ez a feldolgozó munka lassú; jó kézikönyveket, s még több türelmet kíván. Sokat segít a továbbiakban a számítógép. Segítségét leginkább úgy tudjuk igénybe venni, ha hozzáférhetővé tesszük a gépi keresés számára a két másik nagy, országos könyv- és könyvtártörténeti vállalkozás adatait. E kettő: XV—XVI. századi könyvek hazai könyvtárainkban; és Nyomtatott könyvek kézírásos bejegyzései. Ha ugyanis e három kutatási téma feltárt anyaga megegyező szempontok szerint kerül gépi tárolásra, akkor a könyvjegyzék feloldásakor az első kérdés: van-e olyan könyv a ma is meglévő állományban, amelyben a jegyzéken a tulajdonosnak possessor-bejegyzése található? Így a gép vagy ön maga felold, vagy kiegészíti a jegyzéket (vagy jelzi, hogy nincs előkerült könyv). Éppen ezért dolgoztuk ki a három kutatási irány közös adatbeviteli-formátumát az egyes könyvekre vonatkozóan.

A gépi nyilvántartás megengedte, hogy kiegészítsük az egyes könyvek bibliográfiai leírását a következőkkel: a mű nyelve, a mű tárgya (maximum kilenc tárgyszó adható), a szerző(k) nemzetisége, vallása. Így mivel a ma is meglévő könyvek leírása meglehetősen részletező feltehető a gépnek olyan bonyolult kérdések is, mint például: volt-e 1570 és 1600 közt olyan kolozsvári unitárius polgárosszony, akinek Aristotelész metafizikája bázeli kiadásban volt meg, s azt bőrbbe köttette, kapcsolatokkal, metszése pedig aranyozott volt?

Természetesen ahhoz, hogy a gép a fenti kérdésre hosszú keresés után tudjon csak választ adni (mert nagyon sok tételt kell végignéznie) sok időre lesz szükség.

A *kumulatív index*. A könyvjegyzékek feldolgozása után szeretnénk egy olyan indexet közreadni, amely tartalmazza a feldolgozott jegyzékek időrendes jegyzékét (utalva az *Adattár*-beli helyére), és a könyvtételeket szerzői betűrendben. Mindkét adatsor számozott, s minden egyes könyvjegyzék illetve könyvtétel mellett ott szerepel majd egy számsor, utalva arra, hogy az illető könyvjegyzéken mely könyvek szerepelnek, illetve, hogy az illető könyv melyik könyvjegyzéken szerepel.

Kiadványaink, publikációs terveink. A *Könyvtártörténeti Füzetek* sorozatban az eddig megjelenteken kívül a gyarapodás nyilvántartását, illetve az intézményi könyvtárak bibliográfiai leírását szeretnénk közreadni. Eddigi kötetek:

Magángyűjtemények Magyarországon 1551—1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeállította ... Font Zsuzsa, Herner János, Kokas Károly, Monok István. Szerk. Monok István. Szeged, 1981. (Könyvtártörténeti Füzetek I.) XXIX, 219 p.

Magángyűjtemények Nyugat-Magyarországon 1555—1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeállította ... Herner János, Keveházi Katalin, Kokas Károly segítségével Bariska István, Kovács József László, Ötvös Péter, Tirnitz József. Szerk. Monok István. Szeged, 1982. (Könyvtártörténeti Füzetek II.) XVIII, 161 p.

Magángyűjtemények Magyarországon 1545—1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeállította Herner János, Monok István. Szerk. Herner János. Szeged, 1983. (Könyvtártörténeti Füzetek III.) XX, 172 p.

Magángyűjtemények a királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben 1533—1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeállította Font Zsuzsa, Herner János, Katona Tünde, Keveházi Katalin, Kiss Éva, Kokas Károly, Latzkovits Miklós, Monok István, Rideg László, Varga András. Szerk. Herner János, Monok István. Szeged, 1985. (Könyvtártörténeti Füzetek IV.) XVII, 190 p.

Az *Adattár* XVI—XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez sorozatban a már megjelenteken kívül megjelennek a partiumi, nyugat-magyarországi, erdélyi könyvjegyzékek külön-külön kötetekben. Ugyanígy a Rákóczi és a Zrínyi-könyvtár katalógusa is. Szeretnénk sort keríteni Zsámboky János

könyvtárkatalógusának reprint kiadására is. Ehhez még az eddigiekből kimaradó jegyzékeken tartalmazó kötet járul, s természetesen a kiadás közben előkerülő anyagból a pótkötet(ek). Eddigi kötetünk:

A magyar könyvkultúra múltjából. Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése. Sajtó alá rendezte és a függelékét összeállította Herner János, Monok István. Szeged, 1983. (Adattár XVI—XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 11.) 645 p.

A Derschuam könyvtár. Egy magyarországi humanista könyvjegyzéke. Kísérőtanulmánnyal közreadja Berlász Jenő. Sajtó alá rendezte Keveházi Katalin, Monok István. Munkatárs Varga András. Szeged, 1984. (Adattár XVI—XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 12.) 343 p.

Die Bibliothek Derschuam. Bücherinventar eines Humanisten in Ungarn. Hrsg. v. Jenő Berlász. Redigiert und das Register zusammengestellt v. Katalin Keveházi, István Monok. Mitarbeiter András Varga. Szeged, 1984. 303 p.

Magyarországi magánkönyvtárak I. 1533—1657. Sajtó alá rendezte Varga András. Munkatársak Katona Tünde, Magyar Márta, Keveházi Katalin, Monok István. Bp.—Szeged, 1986. (Adattár XVI—XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 13.) IX, 259 p.

Végezetül megemlítjük, hogy az egyes könyvjegyzékek feldolgozásához általában kötődik egy-egy tanulmány is. Ezek felsorolásától itt eltekintünk.

MONOK ISTVÁN

Egy hasonmás kiadás tanulságai.¹ Nagy várakozással vettük kézbe a *Könyvecse* hasonmás kiadását és annak átiratát tartalmazó kötetet, mellyel az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszéke és a Magyar Nyelvtudományi Társaság új sorozatot indított, s a Codices Hungarici ritka megjelenése helyett szaporább ütemet ígér.

A bevezető szerint e kötettel egységes elvek alapján szerkesztett sorozat indult, mely 15—16. századi kódexeink hasonmását és párhuzamosan elhelyezett átiratukat teszi közzé. E több tudományág számára fontos bejelentés késztetett arra bennünket, hogy alaposabban átnézzük a kötetet s észrevételeinket ne csak a sorozat munkálataiban résztvevők, hanem szélesebb nyilvánosság előtt is elmondjuk.

1. A bevezető rövid, lényegretörő, a kézirat leírását tekinti fő feladatának. A dicséret mellett mindössze két, mérettel kapcsolatos észrevételünket kell szóvá tennünk. A fordított méretmegadásból — ha a hasonmás nem szerepelne a kötetben — jogosan következtethetnénk haránt alakú kötetre. A kicsinyítés mértéke nem 20%-os, hanem 13,6%. Ha ugyanis a papírlapok mérete 185 × 135 mm, akkor a 172 mm-es, kötetben szereplő magassághoz az aránypárok alapján nem 116, hanem 125,5 mm-es szélesség kell. A fényképezés során a lapok belső szélén (a gerinc hajlata miatt) ugyan néhány millimétert rövidült a szélesség, de ez többnyire még így is több 120 milliméternél a hasonmásban. Egyébként a lapszéli kicsinyülés csak elvétve érint betűt, azaz a szöveget tekintve figyelmen kívül hagyható.

2. A szövegátírásról

a) Az alapos, gondos átírásban zavaró, hogy a magyar szintagmákban szereplő *rövidítések* feloldatlanul maradtak. A p (pro) rövidítést p-vel hozza az átirat, holott a kéziratban — miként a kéziratosságban másutt is — világosan elkülönül e két rövidítés. (p = per: 32/20, 39/3, 49/11; p = par: 41/3; p = pro: 11/10, 15/7, 17/13, 21/14, 24/4, 47/21, 48/5, 52/13 — vagy ugyan nem hurkolt, de semmiképpen sem vízszintes vonallal: 4/19, 8/17.) Az etc írásakor nem r betű szerepel, hanem a még nyomtatványokban is nagyon gyakori et-et jelölő, az r-hez hasonló jel (2/9, 24/6 — vö. 14.1.). A rövidítéseket a kéziratban szereplő formában igyekszik egyébként az átirat közölni, a latin szintagmákban előforduló jeleket azonban dőlt betűs írással, külön jelölés nélkül feloldja. Kár, hogy ezt nem alkalmazta a magyar szintagmák esetében is.

¹ *Könyvecse a szent apostoloknak méltóságokról.* 1521. Hasonmás és betűhű átirat. Bev. és jegyz. PUNZTAI István. A szövegalkészítést végző munkacsoport (BÁNKI Judit, FODOR Adrienne, KOVÁCS Zsuzsa, KOZMA Sándor) vez. KOROMPAY Klára. Budapest, 1985, Magyar Nyelvtudományi Társaság. 150 l. (Régi magyar kódexek 1.)